

CTC 04

Ymgynghoriad ar rôl, llywodraethiant ac atebolrwydd y sector cyngorau tref a chymuned

Consultation on the role, governance and accountability of the community and town council sector

Ymateb gan: Cyngor Tref Caerfyrddin

Response from: Carmarthen Town Council

Neuadd Ddinesig San Pedr
Maes Nott
Caerfyrddin
SA31 1PG
Ffôn: (01267) 235199

St. Peter's Civic Hall
Nott Square
Carmarthen
SA31 1PG
Tel: (01267) 235199

post@cyngortrefcaerfyrddin.gov.uk

post@carmarthentowncouncil.gov.uk

14 Hydref 2024

Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1SN

Ebost: SeneddTai@senedd.cymru

Annwyl Bwyllgor,

Ymchwiliad i rôl, llywodraethu ac atebolrwydd y sector cyngorau cymuned a thref

Ar ran Cyngor Tref Caerfyrddin, hoffwn wneud y sylwadau canlynol mewn ymateb i ymgynghoriad y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai ar rôl, llywodraethu ac atebolrwydd y sector cyngorau tref a chymuned.

Mae Cyngor Tref Caerfyrddin yn gyngor tref fawr gyda phraesept o ychydig dros £800,000. Mae gennym gyfrifoldebau a gwasanaethau amrywiol gan gynnwys mynwent, neuadd gymunedol fawr a lleoliad cyfarfod, saith parc a mannau chwarae, a siop de. Rydym yn gweithio gyda Chyngor Sir Caerfyrddin yn ogystal â nifer o sefydliadau a grwpiau cymunedol i wella'r dref a lles ei thrigolion.

Mae Cyngor Tref Caerfyrddin yn gyngor uchelgeisiol, rhagweithiol sy'n ceisio gwneud cymaint â phosibl dros y gymuned, naill ai'n uniongyrchol neu drwy alluogi eraill i wneud hynny gydag arweiniad, cyllid a chymorth logistaidd.

Mae gan yr ymgynghoriad bum maes thema y byddaf yn mynd i'r afael â hwy yn unigol isod.

1. Rôl a gwerth cyngorau cymuned a thref yng Nghymru

Mae'r sector yn amrywiol gydag ystod eang o ran maint, cyfrifoldebau a gweithgareddau cyngorau. Dim ond yng nghyd-destun eu sefyllfa unigol ac anghenion eu cymunedau y gellir asesu rôl a gwerth pob cyngor yn deg.

O ran Cyngor Tref Caerfyrddin, rydym yn cynnig llawer o wasanaethau fel ein neuadd a pharciau sy'n galluogi'r gymuned i ddod at ei gilydd ar gyfer achlysuron anffurfiol a ffurfiol. Mae'r cyngor hefyd yn cynnal nifer o ddigwyddiadau cymunedol yn ystod y flwyddyn sy'n cyfrannu at ymdeimlad o gymuned a bod yn berthyn yng

Nghaerfyrddin. Er enghraifft, mae'r cyngor tref wedi cynnal dros 40 o rediadau hwyl y Maer ers dechrau'r 1980au, sy'n ddigwyddiad hynod boblogaidd i bobl y dref a'r ardaloedd cyfagos. Mae gennym ni hefyd ddigwyddiad cynnau goleuadau Nadolig bob blwyddyn sy'n darparu diwrnod am ddim o weithgareddau teuluol ar gyfer y dref. Dim ond dwy enghraifft yw'r rhain o weithgareddau sy'n rhoi cyfle i bobl ddod at ei gilydd a theimlo'n rhan o'r dref y maent yn byw ynddi. Bob tro mae nifer fawr o bobl yn dod i'r diwyddiadau ac yn dangos eu gwerthfawrogiad bod y gweithgareddau rhad ac am ddim hyn ar garreg eu drws.

O ran galluogi eraill, mae Cyngor Tref Caerfyrddin wedi helpu i feithrin llawer o grwpiau cymunedol sy'n cynnal gweithgareddau o fewn ein cymuned. Ychydig iawn o alw sydd gan hyn ar ein hadnoddau ond mae'n galluogi grwpiau eraill i wneud y defnydd mwyaf posibl o'u hadnoddau nhw. Er enghraifft, rydym wedi gweithio gyda sied dynion i'w helpu i ddod o hyd i gartref, wedi darparu prosiectau cymunedol iddynt ymgymryd â hwy a'u cysylltu â grwpiau a sefydliadau eraill, megis Prifysgol Cymru Y Drindod Dewi Sant. Mae hyn oll wedi arwain at nifer o brosiectau ar gyfer y gymuned, tra'n cefnogi iechyd meddwl dynion.

Rydym hefyd wedi gweithio gyda grŵp gweithredu hinsawdd lleol i'w cynorthwyo i sefydlu eu hunain yn y gymuned, eu helpu i drefnu digwyddiadau ac yn gyfnewid maent wedi ein helpu gyda nifer o brosiectau. Cynhaliodd y grŵp hwn ein banc cynnes yn ystod gaeaf 22/23 yn ein porthdy parc ac fel rhan o hynny fe wnaethant ddarparu cyngor arbed ynni i'r rhai a fynychodd a chynnig gosod adlewyrchyddion rheiddiaduron am ddim ar gyfer bylbiau golau arbed gwres ac ynni. Maent hefyd wedi ein cynorthwyo, ynghyd â'r brifysgol, i gynnal y Gynhadledd Hinsawdd Plant flynyddol i addysgu ysgolion cynradd ac uwchradd lleol am newid hinsawdd a chamau i'w liniaru.

Mae'r cyngor tref hefyd yn rhedeg grŵp 'Gwella Caerfyrddin' sy'n cyfarfod bob pythefnos gyda chynghorwyr a staff o'r cynghorau sir a thref, sefydliadau cymunedol eraill, grwpiau a'r sector preifat i sicrhau cyfathrebu a chydweithio da o fewn y dref.

Nid yw'n glir a yw'r ymchwiliad yma yn ceisio asesu a ddylid ehangu neu leihau rôl cynghorau cymuned. Ar hyn o bryd mae mwy a mwy yn cael ei holi i gynghorau tref a chymuned gan yr awdurdod lleol sy'n cael trafferth darparu o dan yr amodau economaidd presennol. Am yr holl resymau a nodir uchod a mwy, bydd lleihau cwmplas y lefel hon o lywodraeth yn hynod niweidiol i'r cymunedau a wasanaethir gan gynghorau lleol.

2. A yw'r sector yn addas at y diben mewn tirwedd llywodraeth leol sy'n esblygu

Mae hwn yn gwestiwn anodd i fynd i'r afael ag ef o ran y sector. Ar wahân i'r dyletswyddau a nodir mewn deddfwriaeth, sy'n gyfyngedig, mae gan gynghorau bwerau i wneud llawer o bethau ond nid dyletswydd i'w cyflawni. Mae hyn yn arwain at amrywiad mawr o'r hyn y mae cynghorau yn ei wneud, sy'n bodloni gofynion eu cymunedau yn gyffredinol. Mae hon yn sefyllfa gadarnhaol oherwydd ei bod yn rhoi rhyddid i gynghorau lleol ymateb ac addasu i anghenion y cymunedau y maent yn eu gwasanaethu. Yn fwy diweddar, mae mwy o bŵer gan y Pŵer Cymhwysedd Cyffredinol (GPOC) a sefydlwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 ("Deddf 2021") wedi rhoi llawer mwy o bŵer i gynghorau weithredu fel

sefydliad llywodraeth leol hyderus a chymwys. bod yn uchelgeisiol ar gyfer eu cymunedau. Fodd bynnag, mae'r meini prawf cymhwysedd rhagnodol i ddefnyddio'r pŵer hwn yn gyfyngol iawn - byddaf yn cyffwrdd mwy am hyn yn nes ymlaen.

Mae llawer o ffyrdd o fesur a yw cynghorau yn addas at y diben, ond mae'n annhebygol y bydd unrhyw un dull yn cynnig y darlun cyfan. Er enghraifft, pe baech yn edrych ar adroddiadau gan Archwilio Cymru ar y sector, efallai y bydd yn cynnig rhywfaint o newyddion cadarnhaol ond yn debygol o gynnig darlun llwm hefyd. Ar y llaw arall, pe baech yn edrych tuag at Un Llais Cymru a'u gwobrau blynyddol a'u cynadleddau ymarfer arloesol ac yn y blaen, byddai'r argraff yn llawer mwy ffafriol a chalonogol.

Gellid gwella'r berthynas rhwng cynghorau tref a chymuned a'u hawdurdodau lleol hefyd. Rydym yn ffodus yng Nghaerfyrddin i gael perthynas gadarnhaol gyda Sir Gaerfyrddin ac yn cael cyfarfodydd rheolaidd gyda nhw megis ein grŵp Gwella Caerfyrddin a'r cyfarfodydd fforwm y dref a gynhelir gan y cyngor sir. Rydym hefyd wedi bod yn rhan o gyfarfodydd y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus ar adegau dros yr ychydig flynyddoedd diwethaf. Gwn na roddir y cyfle hwn ym mhob rhan o Gymru a bod drysau caeedig yn wynebu cynghorau tref a chymuned mewn llawer o ardaloedd. Er gwaethaf hyn, bydd yr un awdurdodau lleol yn gofyn i'w cynghorau tref a chymuned gymryd asedau nad ydynt yn teimlo y gallant eu rhedeg mwyach. Os yw cynghorau lleol i fod yn 'addas i'r diben', mae'n bwysig eu bod yn cael eu parchu a'u galluogi gan awdurdodau lleol i gymryd rhan mewn trafodaethau a phrosiectau sy'n effeithio ar eu cymunedau.

Mae deddfwriaeth newydd fel Deddf 2021 wedi gosod gofynion ychwanegol ar gynghorau ac mae lansio archwiliadau manwl bob tair blynedd yn ddiweddar gan Archwilio Cymru wedi golygu bod cynghorau wedi gorfod gwneud llawer mwy i sicrhau eu bod yn gweithredu fel cyrff proffesiynol 'addas i'r diben'.

3. Trefniadau llywodraethu a chraffu a'u heffaith ar atebolrwydd a thryloywder

Heb os, mae'r trefniadau ar gyfer llywodraethu a chraffu yn y sector wedi gwella yn y blynyddoedd diwethaf. O ran craffu, rwyf eisoes wedi sôn am gyflwyno archwiliadau llawn bob tair blynedd gan Archwilio Cymru sy'n berthnasol i bob cyngor waeth beth fo'i faint a'i drosiant. Nid oes unrhyw eithriadau yng Nghymru, fel yn Lloegr. Er nad yw'r ymchwiliad hwn yn gymhariaeth â Lloegr, mae'n werth nodi bod yn rhaid inni wneud mwy yng Nghymru mewn sawl maes allweddol.

Cyflwynodd Deddf 2021 hefyd y gofyniad i bob cyngor lunio adroddiad blynyddol, yn flaenorol roedd hyn ond yn berthnasol i gynghorau ag incwm neu wariant o fwy na £200,000 yr oedd angen iddynt adrodd ar y nodau llesiant ar gyfer eu hardal o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015. Mae hefyd yn ofynnol o dan Ddeddf 2021 i gynghorau gyhoeddi cynlluniau hyfforddi ar gyfer staff a chynghorwyr, ac mae hwn yn gam cadarnhaol i gynghorau.

Yn 2022, cynhyrchodd Llywodraeth Cymru, Un Llais Cymru (Un Llais Cymru) a Chymdeithas Clercod Cynghorau Lleol (SLCC) y 'Pecyn Cymorth Cyllid a Llywodraethu', sef dogfen gynhwysfawr i gynghorau sy'n manylu ar yr union beth

sydd angen ei roi ar waith i sicrhau llywodraethu da. Mae'r pecyn cymorth yn cynnwys gofynion statudol ac arfer da. Er y gall y ddogfen gymryd peth amser i weithio drwyddi, yn ei hanfod y cyfan sydd ei angen er mwyn i gynghorau sicrhau llywodraethu da. Rydym wedi cynnal yr adolygiad hwn ac wedi nodi llond llaw o dasgau y gellir eu gwneud i wella ein trefniadau llywodraethu ymhellach. Mae llawer o'r rhain bellach wedi'u cwblhau a'r lleill i'w gorffen yn fuan.

Ymhellach i'r pecyn cymorth hwn, mae Un Llais Cymru a Chymdeithas Clercod Cynghorau Lleol hefyd ar gael i roi cyngor ac i roi arweiniad, ar bob mater sy'n ymwneud â gwaith cynghorau a chefnogi clercod i gyflawni eu rolau. Mae gwasanaethau ymgynghori hefyd ar gael pan fo angen i ddarparu cefnogaeth gyda materion adnoddau dynol, iechyd a diogelwch a mwy.

Mae'r cymorth sydd ar gael i alluogi cynghorau i gael eu llywodraethu'n dda, yn rhoi'r hyder i gynghorau fod yn dryloyw ac yn atebol, gyda gwybodaeth am yr hyn sydd angen ei wneud i sicrhau cyngor sy'n cael ei redeg yn dda.

4. Cwmpas technoleg ddigidol a newydd i wella prosesau gwneud penderfyniadau, darparu gwasanaethau a chyfranogiad mewn prosesau democrataidd lleol

Mae cyflwyno cyfarfodydd aml-leoliad yn sicr wedi galluogi mwy o gyfranogiad yn y broses ddemocrataidd leol. Mae hyn yn wir am gynghorwyr sy'n ei chael hi'n haws mynychu cyfarfodydd ac aelodau'r cyhoedd sy'n gallu mynychu o gysur eu cartrefi eu hunain.

Mae technoleg newydd hefyd wedi gwella'r ffordd y mae cynghorau'n cyfathrebu â'u cymunedau gan ddefnyddio sianeli fel gwefan y cyngor a'r cyfryngau cymdeithasol yn ogystal â chyfathrebu traddodiadol fel y wasg a hysbysfyrddau. Mae peth ffordd i fynd eto i gynghorau ddal i fyny, ond mae mwy a mwy o gynghorau yn dechrau defnyddio technoleg sy'n newydd i'r sector fel AI i gynorthwyo gyda rhai tasgau.

Rydym yn ffodus i gael Cytundeb Lefel Gwasanaeth gyda'n hawdurdod lleol ar gyfer cymorth TG. Gellid gwella cwmpas cynghorau i weithredu'n ddigidol drwy ddarparu cymorth, efallai yn seiliedig ar gontractau yn ôl y gofyn yn rhanbarthau Cymru neu CLG ag awdurdodau lleol. Mae Bwrdd Prosiect Iechyd Digidol Llywodraeth Cymru yn mynd i'r afael â'r heriau hyn i gyd a daw'r prosiect i ben gyda chanllawiau ar lawer o themâu digidol a hefyd sefydlu cymuned ymarfer.

Fel gyda llawer o feysydd eraill, mae'r gwaith yma wedi bod yn heriol i lawer o gynghorau oherwydd bod un aelod o staff ag ystod eang o sgiliau ond dim arbenigedd yn y maes dan sylw. Byddai paratoi canllawiau a seilwaith cymorth cyn cyflwyno dyletswyddau statudol yn ddull mwy defnyddiol yn y dyfodol.

5. Sut mae pwerau a chyfrifoldebau newydd ar gyfer yr haen hon o lywodraeth yn cael eu defnyddio i gefnogi cymunedau

Daeth y newid mwyaf i'r pwerau yn y sector gyda Deddf 2021 a GPOC. Roedd Cyngor Tref Caerfyrddin yn un o'r cynghorau cyntaf i ddatgan eu bod yn gymwys i ddefnyddio'r pŵer ac yn ffodus wedi gallu ei ailddatgan bob blwyddyn ers hynny.

Mae natur ragnodol y meini prawf cymhwysedd yn eithrio llawer o gynghorau sy'n gymwys ac yn cael eu rhedeg yn dda. Er enghraifft, bydd y gofyniad i gael dwy ran o dair o aelodau etholedig yn eithrio llawer o gynghorau na ddenodd y niferoedd gofynnol yn yr etholiad ond sydd wedi mynd ymlaen i recriwtio cynghorwyr da ers hynny.

Mae'r angen i ailddatgan cymhwysedd bob blwyddyn hefyd yn ofyniad ychwanegol yng Nghymru, a dim ond ar ôl pob etholiad y mae angen i gynghorau yn Lloegr ailddatgan cymhwysedd.

Roedd GPOC hefyd yn golygu bod y pŵer llesiant i gynghorau o Ddeddf Llywodraeth Leol 2000 wedi'i ddiddymu ar gyfer pob cyngor, gan olygu bod y rhai nad oeddent yn gymwys ar gyfer GPOC yn colli'r pŵer hwn yn sydyn hefyd.

Cymhlethdod pellach gyda GPOC yw cwblhau archwiliadau yn hwyr gan Archwilio Cymru. Un o'r tri maen prawf i alluogi cyngor i ddefnyddio GPOC yw bod yn rhaid i'r cyngor fod wedi cael dwy farn archwilydd diamod am ddwy flynedd ariannol yn olynol gan Archwilydd Cyffredinol Cymru. Mae'n rhaid bod y diweddaraf o'r safbwyntiau hyn wedi dod i law yn ystod y 12 mis yn diweddu ar y dyddiad y caiff penderfyniad y cyngor cymuned ei basio. Rhaid i gyngor ailddatgan cymhwysedd ym mhob cyfarfod blynyddol ym mis Mai ac ar yr adeg hon mae rhai cynghorau yn dal i aros am ganlyniad archwiliad y flwyddyn flaenorol gan Archwilio Cymru, sydd i fod i gael ei gwblhau erbyn diwedd mis Medi cyn y cyfarfod.

Mewn gwirionedd mae hyn yn golygu na all cynghorau ddefnyddio'r pwerau a allai fod ar gael iddynt, oherwydd y cyfyngiadau hyn sy'n llawer mwy rhagnodol yng Nghymru.

Mae Cyngor Tref Caerfyrddin yn awyddus i bwysleisio pwysigrwydd cynghorau tref a chymuned yng Nghymru. Croesewir yr ymchwiliad hwn fel cyfle i rannu'r newyddion da am yr hyn yr ydym ni a chynghorau eraill yn ei wneud yn y sector. Er bod angen mwy gan gynghorau lleol yn rheolaidd, mae angen i'r ddeddfwriaeth a'r seilwaith yr ydym yn gweithio ynddynt gadw i fyny â'r gofynion hynny er mwyn galluogi'r sector i weithredu'n effeithiol.

Diolch am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad hwn.

Yn gywir,

Emma Smith
Clerc y Dref